

עירוי מכלי ראשון / הרב י"צ רימון

המרכז האקדמי לב – הלכות בישול 9

- א. ארבע שיטות בהגדרת 'עירוי מכלי ראשון'
- ב. שבת מב – בין קדרה לקערה
- ג. שבת קמה – כל שלא בא בחמין מדיחין אותו
- ד. זבחים צה – אשר תבשל בו
- ה. ירושלמי שבת – ר' יונה עירוי ככלי ראשון
- ו. פסחים עו – תתאה גבר או עלאה גבר

א. ארבע שיטות בהגדרת 'עירוי מכלי ראשון'

שלום לכולם, אנחנו בנושא שהוא קצת מורכב, אבל הוא מאוד יפה, הוא מאוד מיוחד. בגמרא מבואר שכלי ראשון מבשל, ראינו סוגיות בשבת מב, ועוד סוגיות, וראינו שכנראה מבשל מדאורייתא, ראינו שזה אולי מחלוקת בבלי-ירושלמי, אבל בפשטות זה דאורייתא. ומבואר בגמרא שכלי שני לא מבשל, שזה שבת דף מ. לא מבואר בש"ס מה דין מצב הביניים של 'עירוי'.

עכשיו, הדבר הזה הוא גם מאתגר וגם מעניין, כי בדרך כלל מצבי ביניים עוזרים לך לחדד מה בדיוק ההגדרה, מצב ביניים הוא מאוד משמעותי. ומצאנו ארבע שיטות בדברי הראשונים מה דינו של עירוי. נראה את השיטות קודם, ואז נסביר אותן.

יש לנו שיטה ראשונה ש'עירוי ככלי ראשון', שזה שיטה של ר"י בתוס', ורבינו תם בתוס' בשבת דף לט, רבינו תם מצוטט גם בצורות נוספות. זו שיטה ראשונה.

יש לנו שיטה שניה, ש'עירוי מבשל כדי קליפה', הוא לא ממש כמו כלי ראשון, הוא מבשל רק את השכבה החיצונית. וזה התוס' בשבת דף מב, התוס' עצמם במסקנת התוס'; וכך בתוס' בזבחים דף צה בשם רבינו תם; כך כותב רבינו תם בעצמו בספר הישר; וזה כאילו

המקובל ברבינו תם, ש'עירוי מבשל כדי קליפה'; ויש עוד שיטות כאלה.

תוס' בשבת דף לט מביאים את רבינו תם בתור כלי ראשון, אבל בדרך כלל, הדרך המקובלת בשמו של רבינו תם זה 'כדי קליפה'. וכך כתבו עוד ראשונים, היראים, אור זרוע, מגיד משנה בדעת הרמב"ם, וכך השולחן ערוך בשני מקומות, אבל בצורה מפורשת באיסור והיתר, ביורה דעה סימן סח סעיף ו, אנחנו עוד נצטרך לראות את היחס בין הדברים.

עכשיו, לכאורה יש לנו עוד שיטה אחת, ש'עירוי ככלי שני', נכון? ולמה אני אומר שתי שיטות? כי כשנדייק נראה שזה באמת שתי שיטות, ותכף נבין את ההבדל ביניהן.

שיטה אחת חושבת ש'עירוי ככלי שני', וזו שיטת הרשב"ם, שמופיע גם בתוס' בשבת מב, גם בתוס' בדף לט. זו שיטת הרמב"ן והריטב"א והמאירי, ושיטת הרא"ה – עירוי ככלי שני.

אבל יש לנו עוד שיטה, ועוד מעט נבין למה זה כל כך חשוב הדיוק הזה, השיטה הרביעית היא שיטת רבינו יונה, ש'עירוי כבר באוויר דינו ככלי שני', בדרך כבר הוא כלי שני, עוד לפני שהוא פגש את הכלי. יש לזה נפקא מינות להלכה, אנחנו נראה את רבינו יונה הזה, ואם אתם מחפשים פעם חומרות של הרב עובדיה, בזכות רבינו יונה יש לרב עובדיה חומרא גדולה שעוד נראה אותה בעזרת ה', יש לו פה חומרא שהיא נפקא מינה מאוד גדולה לספרדים, ועוד נדבר עליה בעז"ה, על שפיכת מים חמים לתוך צ'ולנט בשבת. אז יש לנו 4 שיטות בדברי הראשונים, בואו עכשיו ננסה לבאר אותם. ואנחנו נעשה את זה קודם כל דרך המקורות עצמם.

ב. שבת מב – בין קדרה לקערה

יש לנו משנה בשבת דף מב:

האילפס והקדרה שהעביר מרותחין לא יתן לתוכן תבלין
אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי.

(מסכת שבת פרק ג משנה ה)

המשנה אוסרת לתת תבלין בכלי ראשון, משמע מכאן שעירוי מותר. אבל המשנה אומרת 'נותן הוא לתוך הקערה', קערה זה כלי שני, משמע שמותר לתת לכלי שני אבל עירוי אסור. כלומר, המשנה הזאת היא משנה שקשה לדייק ממנה, ובעלי התוס' כותבים באמת שקשה לדייק מהמשנה.

ג. שבת קמה – כל שלא בא בחמין מדיחין אותו

יש לנו משנה נוספת בדף קמה עמוד ב:

**כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת
וכל שלא בא בחמין מערב שבת מדיחין אותו בחמין
בשבת חוץ מן המליח הישן ודגים מלוחים קטנים
וקוליים האיספני שהדחתן זו היא גמר מלאכתן:**

(מסכת שבת פרק כב משנה ב)

פשט המשנה שמותר לערות מכלי ראשון על דבר לא מבושל. כל דבר שלא בא בחמין, הוא לא מבושל, מותר לערות חמין על דבר לא מבושל. ומכאן משמע שעירוי הוא ככלי שני, שמותר לערות. כך כתבו התוס' בשבת דף לט, אבל גם הדבר הזה לא הכרחי, ולמה? לשיטות שסוברות שעירוי ככלי ראשון או שמבשל כדי קליפה, אז אפשרות אחת להסביר ש'מדיחין' = מכלי שני, זו אפשרות אחת להסביר, שמסבירים התוס' בשבת דף לט; או אפשרות שנייה, שמדובר על קוליים האיספני, ורק בו אסור אפילו בהדחה מכלי שני.

אבל בעקרון יש לנו כאן שאלה בהבנת המשנה, האם 'מדיחין' זה מכלי ראשון או מכלי שני, ואז אפשר להסביר את זה בשתי הצורות.

ד. זבחים צה – אשר תבושל בו

יש לנו גמרא נוספת בזבחים דף צה, הגמרא אומרת:

**ת"ר אשר תבושל בו – אין לי אלא שבישל בו, עירה
לתוכו רותח מנין? ת"ל: ואשר תבושל בו ישבר.**

(תלמוד בבלי זבחים צה:)

מה פשטות הדברים, וכך מבינים התוס' התוס' מבינים שהפשטות היא שעירוי ככלי ראשון, כי הגמרא מבארת את 'תבושל בו', את בישול, והיא נותנת דוגמא של עירוי. היא אומרת 'עירה לתוכו מנין? אשר תבושל בו ישבר'. כלומר, פשטות הדברים שעירוי כלי ראשון שווה לכלי ראשון, ולכן נחשב 'תבושל'. כך אומרים שם התוס'.

לשיטה האחרת, שיטת עירוי ככלי שני, מה אנחנו נעשה כאן? הרי כתוב כאן 'תבושל!' אז בשיטה מקובצת שם על הדף, הוא ממש מוחק שם את המילה 'תבושל', הברייתא רק אומרת שעירוי נכנס בתוך הכלי, נכנס בו, אבל זה לא קשור לבישול, זה קשור לבליעה, זה קשור לאיסור והיתר. אנחנו נדבר על זה בעז"ה אחר כך. זה לא אומר שעירוי הוא כמו בישול, לעניין איסור והיתר זה נחשב שהוא בלע, אבל זה לא לעניין בישול, ואנחנו עוד נצטרך גם את הדבר הזה לבאר ולהשתמש בו בהמשך.

ה. ירושלמי שבת – ר' יונה עירוי ככלי ראשון

יש לנו מקור נוסף מהירושלמי, הירושלמי בשבת פרק ג הלכה ה:

**מהו ליתן תבלין מלמטה ולערוך עליהן מלמעלה. ר' יונה
אמר אסור ועירוי ככלי ראשון הוא.**

(תלמוד ירושלמי שבת פרק ג הלכה ה)

מה רואים כאן? כאן אין מה להתלבט, כאן מפורש, מפורש בירושלמי שעירוי שווה לכלי ראשון.

מה יגידו השיטות האחרות? מה יגידו השיטות שחושבות שזה לא כמו כלי ראשון? אז הרמב"ן, בסוף מסכת עבודה זרה, קורא את הירושלמי אחרת. אומר הרמב"ן:

וענין הירושלמי שהביא קושיא הוא עליו ז"ל, לפי שהם הקשו על ר' יונה דאסר בתבלין ועירוי ככלי ראשון הוא כמתמיה

(חידושי הרמב"ן עבודה זרה עד: ד"ה וענין הירושלמי)

הרמב"ן קורא את הירושלמי – "ועירוי ככלי ראשון?". כלומר, רבי יונה אמר שאסור לערות על תבלין, שואלת הגמרא 'למה? האם עירוי ככלי ראשון? ברור שהוא לא ככלי ראשון! אז למה אסור לערות על התבלין?'. הרמב"ן מסביר את המשפט בתמיהה.

ו. פסחים עו – תתאה גבר או עלאה גבר

יש לנו סוגיא נוספת שהיא הסוגיא אולי הגדולה ביותר כאן, וזה הסוגיא בפסחים דף עו, הגמרא שם היא הגמרא של 'תתאה גבר או עלאה גבר'.

אני עובר כאן מהר על הסוגיות, כי זה מסובך בכל הראשונים. לעשות סדר ראשוני, זה דבר שמביא אותנו לאפשרות לדון לעומק, אחרת יהיה קשה לדון בצורה רצינית.

יש לנו מחלוקת רב ושמאל האם 'תתאה גבר' או 'עלאה גבר'. שמאל אומר ש'תתאה גבר', ורב אומר ש'עלאה גבר'. אנחנו פוסקים ש'תתאה גבר'. לפי זה, עירוי הוא 'כלי שני', כי אם התחתון גובר, זה אומר שהעירוי לא מבשל אותו, זה אומר שבישול יכול להיות רק בכלי ראשון. כלי שני לא מבשל הרי, וכלי ראשון יכול לבשל כי התחתון גובר, אבל אם אתה שופך את החם על משהו קר – תמיד התחתון גובר.

אמנם, באמת בהמשך הסוגיא הגמרא אומרת שלמרות ש'תתאה גבר', עד שהעליון מספיק להתקרר הוא מבשל את התחתון, כך

אומרת הגמרא, הוא מבשל את התחתון כדי קליפה. אז זאת שיטת 'כדי קליפה' שאולי זה פשט הסוגיא.

מה יעשה הרשב"ם שאומר שהוא לא מבשל בכלל? הרי הגמרא אומרת שזה 'כדי קליפה'! אז הרשב"ם אומר שזה רק לעניין בליעה, לעניין איסור והיתר, בולע כדי קליפה, אבל לא לעניין בישול. לעניין בישול ככלי שני.

ור"י שאומר שעירוי הוא בכלל ככלי ראשון, איך הוא יסביר? יש לחלק בין שני מצבים, כך מסביר האגלי טל, אם לא נפסק הקילוח אז זה שווה כלי ראשון; אך אם נפסק הקילוח עד שהוא הגיע אל המים אז זה כלי שני ומבשל רק כדי קליפה.

מורי ורבותי, מה שעשינו היום זה לעבור על הסוגיות השונות, עברנו כמעט על כולן, יש לנו רק עוד את הסוגיא בעבודה זרה לגבי סיר שממלאים אותו, שאת זה לא הזכרנו כאן, אנחנו נזכיר את זה בקצרה בתחילת השיעור הבא, ואז נצטרך לעבור לעומק לראות את הסברות, את העקרונות, ואתה כל ההשלכות של הדברים. אבל היה חשוב לי ליישר קו, לעבור מהר על הראשונים. אז בעז"ה נמשיך בפעם הבאה.